

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ЗАСАДИ ТЮРЕМНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

П.В. Гламазда

Гламазда П.В. Організаційно-правові та управлінські засади тюремної політики Центральної Ради України. У статті розглядаються історико-правові проблеми становлення, розвитку та практичної діяльності системи органів й установ виконання покарань України в період перебування при владі Центральної Ради, а також визначаються правові засади діяльності тюремної системи у вищезазначений період.

Ключові слова: кримінально-виконавча система, тюремна політика, органи і установи виконання покарань, Центральна Рада України.

Гламазда П.В. Организационно-правовые и управленческие принципы тюремной политики Центрального Совета Украины. В статье рассматриваются историко-правовые проблемы становления, развития и практической деятельности системы органов и учреждений исполнения наказаний Украины в период пребывания при власти Центрального Совета, а также определяются правовые основы деятельности тюремной системы в вышеупомянутый период.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная система, тюремная политика, органы и учреждения исполнения наказаний, Центральный Совет Украины.

Glamazda P.V. Organizational, legal and administrative principles of prison policy of the Central Rada of Ukraine. The article deals with the historical and legal problems of formation, development and practice of organ systems and penal institutions of Ukraine during their stay in power of the Central Rada, as well as the legal bases of the prison system in the aforementioned period.

Key words: criminal-executive system, the prison policy, agencies and penal institutions, the Central Rada of Ukraine.

У кінці лютого 1917 року в Петербурзі в результаті збройного повстання робітників і солдатів царський уряд було повалено. Проте боротьба за владу не закінчилася. Паралельно існували дві політичні структури, які представляли інтереси різних соціальних верств: Тимчасовий уряд, сформований в основному з ліберально-буржуазних депутатів IV Державної думи і Рада робітничих і солдатських депутатів.

В Україні ситуація виявилася ще складнішою. Поряд з органами Тимчасового уряду та робітничими і солдатськими Радами виник ще один орган, який згуртував українські національно-демократичні сили, – Центральна Рада. Це громадське об'єднання спочатку було створене 7 березня 1917 року в Києві з ініціативи ряду політичних, громадських та наукових організацій. Головою Ради було обрано визнаного історика і громадського діяча Михайла Грушевського [1, с. 46].

Таким чином на українських землях виникають фактично дві держави – національна та радянська, боротьба між якими визначала головний зміст політичної ситуації в даний період.

Одним з аспектів державно-правового будівництва в нових історичних умовах було здійснення репресивно-каральної політики держави, зокрема, в галузі виконання кримінальних покарань. Дії тюремної адміністрації Тимчасового уряду призвели до того, що ситуація в місцях ув'язнення майже повністю вийшла з під контролю державних органів. Особливо це відчувалось на територіях, віддалених від центру, в тому числі й на Україні, де протягом 1917–1920 років влада багато разів переходила з рук у руки, але попри все тюремні інституції так і не були реформовані [2, с.11].

Уряд Центральної Ради Української Народної Республіки протягом часу перебування при владі лише сформулював основні засади своєї політики відносно управління місцями позбавлення волі.

У I-му Універсалі Української Центральної Ради було проголошено: «Народ Український! Народе селян, робітників, трудящого люду! Волею своєю ти

поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей Української Землі» [3, с.178]. В Статуті Генерального Секретаріату Центральної Ради від 16 липня 1917 року [3, с.178 – 179], який формувався Центральною Радою і був найвищим крайовим органом управи на Україні, зазначалось, що до складу Генерального Секретаріату входило 14 генеральних секретарів, а саме, секретарі: в справах внутрішніх, фінансових, військових, харчових, земельних, юстиції, освіти, національних, торгу, промисловості, пошти й телеграфу, праці, доріг, генеральний контролер і генеральний писар. Прямої вказівки на те, до компетенції якого генерального секретаря будуть відноситись справи управління місцями ув'язнення, цей документ не надає, але слід вважати, що питання формування і реалізації тюремної політики планувалось віднести до відання генерального секретаря юстиції, як це було в останні роки існування Російської імперії та за часів Тимчасового Уряду [4, с. 77].

У III-му Універсалі 7 листопада 1917 року Центральна Рада від імені українського народу визначила, що в умовах, коли «на півночі в столицях іде міжусобна та кривава боротьба Центрального Правительства нема, і по державі шириться безвластя, безлад і руїна. Наш край так само в небезпеці. Без власти, дужої, єдиної, народної Україна теж може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду... Україна стає Українською народною республікою» [5, спр.4, арк.9]. Саме в цьому документі вперше в історії незалежної України чітко визначається, що тільки Україна є суб'єктом створення, формування та здійснення незалежної тюремної політики, а саме: «Останніми часами ясні здобутки революції було затемнено відновленою карою на смерть. Оповідчаємо: «Однині на землі республіки Української смертна кара скасовується. Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не притягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде виданий закон»» [5, спр.4, арк.9]. Як видно із змісту наведеного документу, Центральна Рада продовжила традицію всіх попередніх урядів – починати своє правління з проведення амністії.

Відповідно до закону Центральної Ради від 25 листопада 1917 року, всі правові акти, які діяли на території Української Народної Республіки до 27 жовтня 1917 року визнавалися чинними, якщо вони не змінювались і не відмінялися універсалами, законами і постановами УНР [6, с. 21]. Оскільки нормативно-правова база Тимчасового уряду, яка стосувалась порядку відбування покарання у виді позбавлення волі, Центральною Радою не відмінялася, а тільки незначною мірою змінювалась та доповнювалась, то можемо зазначити, що нормативно-правовими засадами організації і діяльності місць позбавлення волі на території України за доби Української Народної Республіки лишалися документи, що регламентували порядок і умови відбування тюремного ув'язнення, видані царським урядом та Головним управлінням місцями ув'язнення, яке входило до відомства Міністерства юстиції Тимчасового уряду [4, с. 78].

Аналіз архівних джерел показує, що окремі питання утримання ув'язнених в місцях позбавлення волі виносились на розгляд у порядку денному Центральних органів влади. Найбільш показовим є протокол засідання Малої Ради Української народної республіки, яке відбулося 9 квітня 1918 року за ініціативою української соціал-демократичної партії і на розгляд якої була внесена інтерпеляція [7, с. 260]. Даний документ, на наш погляд, майже в повному обсязі висвітлює становище в тюрмах на території України того часу. Оскільки інтерпеляція була звернена до двох міністрів – міністра у судових справах та міністра внутрішніх справ, слід вважати, що саме в компетенції цих міністерств і знаходились питання утримання в'язнів у тюрмах на території України [7, с.271-272]. Отже проаналізувавши дані документи, ми маємо можливість стверджувати, що за дотримання належних умов утримання осіб, які знаходились під слідством або очікували вироку суду, відповідало міністерство судових справ, а осіб, як відбували покарання у виді тюремного ув'язнення — відповідно міністерство внутрішніх справ. Оскільки у той час не було розподілу тюрем на слідчі і для відбування покарань, то, на нашу думку, саме ці два центральних відомства і ділили між собою відповідальність за стан тюремної системи в Україні.

Однак центральний орган тюремного управління був створений в системі Міністерства судових справ, що підтверджує наслідування урядом Центральної Ради традицій державного будівництва, започаткованих ще за часів Російської імперії та Тимчасового Уряду. Підпорядкування ж цього органу Міністерству судових справ було цілком очікуваним, тому що саме це міністерство виконувало функції Міністерства юстиції, якому традиційно підпорядковалось відомство управління тюрмами [4, с. 80].

В останній місяць свого існування Центральна Рада намагалася всіма засобами налагодити в Україні громадський порядок, припинити анархію, яка охопила всю територію УНР, але зробити це їй так і не вдалося.

Отже, можна стверджувати, що в тюремному відомстві не відбулося суттєвих позитивних змін. У тюрмах продовжувалось свавілля адміністрації та «блатної верхівки» арештантів. Праця ув'язнених не мала ніякого виправного змісту і, як правило, зводилась до нещадної експлуатації дешевої робочої сили при повній відсутності належних умов праці, ігноруванні вимог виробничої гігієни. Гроші, отримані таким чином, в основному, використовувались на різні виплати представникам тюремної адміністрації. Зрозуміло, що така праця викликала негативну реакцію ув'язнених.

Організаційно-правові та управлінські засади тюремної політики за часів перебування Центральної Ради при владі дозволяють зробити висновок, що головним завданням тюремної системи вважалась боротьба за існування самої системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Утворення і діяльність Української Центральної Ради//Новітня історія України// Сайт Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії. Режим доступу: <http://www.history.vn.ua/book/history5/46.html>
2. Іваньков І.В. Тюремні установи в Україні в системі карально-охоронного механізму держави (кінець XIX- середина XX ст.) [текст]: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І.В. Іваньков; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 22 с.
3. Хрестоматія з історії України для студентів вузів / Укладачі: Б.І. Білик, Л.В. Дячук, Я.С. Калакура, С.М. Клапчук та ін. – К.: ІСДО, 1993. – 376 с.
4. Іваньков І.В., Чайковський А.С. Історико-правовий аналіз діяльності органів і установ виконання покарань на території України (кінець 19 – середина 20 сторіччя): Монографія за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І.Г. Богатирьова. – Бровари: ХмЦНТЕІ, 2010. – 208 с.
5. Третій Універсал Української Центральної Ради. 7 листопада 1917 р. — ЦДАВО України. - Ф. 1115. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 9.
6. Михайленко П.П., Кондратьєв Я.Ю. Історія міліції України у документах і матеріалах: В 3 т. – К.: Генеза, 1997. – Т. 1: 1917 – 1925 рр. – 504 с.
7. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: В 3 т. — Мюнхен.: Сучасність, 1983. —Т.1. —504 с.